

1988

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

FEN – EDEBİYAT FAKÜLTESİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

AYDIN'IN TARİHİ VE FOLKLORU

Danışman : Doç.Dr. Bülent YORULMAZ
Hazırlayan : Senar ÖĞÜT

LEFKOŞA - 2000

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ

I - AYDIN'IN TARİHİ

a. Aydın İli'nin Adı nereden gelmektedir?	1
b. Aydın İli'nin Tarihçesi	2
c. Selçuklular Döneminde Aydın	3
d. Osmanlılar Döneminde Aydın	3
Aydın'ın işgali	4
Aydın'ın geri alınması	4
Aydın'ın ikinci işgali	4
Aydın'ın kurtuluşu	5
Şehitler anıtı	5
Atatürk Aydın'da	6
Atatürk Kuşadası'nda	6
Atatürk Aydın ili'nde	6
Atatürk Nazilli'de	6
Atatürk Söke'de	7
Atatürk Umurlu'da	7
e. Selçuklu ve Osmanlı Dönemine Ait Tarihi Yapılar	7
- Kaleler	7
- Camiler	7
- Hanlar	9
- Türbeler	10
- Medreseler	10
- Köprüler	10
e. Aydın'ın Turistik Yerleri	11
f. Mimari özellikleri	13

II – FOLKLOR

14

a. Halk inanışları

14

Türküler

14

Maniler

20

Ezgiler

25

Ninniler

26

Tekerlemeler

27

Masallar

28

Öyküler

29

b. Ağız özellikleri

31

Bazı Kelimelerin ve Deyimlerin Kullanılışları

31

Atasözleri ve Deyimler

32

c. Halk Şairi ve Ozanları

33

d. El sanatları

36

e. Halk oyunları

37

- Erkek zeybek oyunları

37

- Gencer

37

- Kadın oyunları

37

- Hıdırellez

37

- Seyirlik Oyunları

37

- Horoz Güreşi

38

f. Yemekleri

38

KAYNAKLAR

ÖNSÖZ

Bitirme tezim olarak Aydın'ın tarihini ve folklor özelliklerini inceleme ve araştırmaya dayanarak , her kesimden insanın başvurabileceği bir kaynak kitap olduğunu düşünüyorum. Aydın ilinin tarih boyunca görkemli uygarlıkların beşiği olduğunu , günümüze kadar uzanan antik kalıntıların bizlere zengin birer malzeme olduğunu hazırladığım bu tez çalışmasında öğrendim. Aydın , doğal güzellikleri ,folkloru ve tarihi zenginlikleri ile tüm insanların ilgisini çekmiştir. İşte bu güzel vatan parçasının kültür ve tarihine bir kez olsun dalmak , Aydın için böylesine faydalı kaynak bir kitap hazırlamak bana büyük bir zevk verdi.

Bu kaynak kitabı hazırlarken gereğince titiz davrandığım kanısındayım. Buna rağmen gözden kaçırdığım veya ulaşamadığım noktalar olabilir. Bu nedenle hoşgörünüze sığınıyorum.

Yakın Doğu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Doç.Dr. Bülent Yorulmaz'a çalışmalarında bana gösterdiği yakınlıktan dolayı ve öğrencilerin yöreleri ile ilgili bilgi toplamalarını istemesi bizlere yaşadığımız yöreleri tanıma fırsatı verdiği için kendisine sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Saygılarımla.

Senar ÖĞÜT

GİRİŞ

Düzenli ve titiz bir çalışmanın ürünü olduğuna inandığım bu kitap Aydın ilimizin kültürel , tarihi ve folklor özelliklerini , yansıtmaları açısından önemli bir kaynakçadır.

Aydın'ın değişik yönlerini bu kitapla tanıma ve öğrenme imkanı doğmuştur.

Bu kitapta değinmek istediğim , Aydın'ın tarihi boyunca büyük uygarlıkların beşiği olmuştur. Doğal güzellikleriyle ve tarihi zenginlikleri ile yüzyıllarca düşman saldırılarına maruz kalmıştır. Bunu da Aydın'a has türküler'den , maniler'den anlamaktayız.

A- AYDIN İLİ'NİN ADI NEREDEN GELİYOR?

Aydın ilinin adı ilk çağlardan beri birkaç kez değişmiştir. Önce şehre "Antheia" denmiştir. Sonra M.Ö. 13. yy.'da Batı Anadolu kıyılarına gelen Traklar tarafından şehir Tralles adını almıştır.

Daha sonraki yüzyıllarda meydana gelen şiddetli depremlerde şehir yerle bir olmuş ve Bizans İmparatoru Andronikas kenti yeniden kurmuştur. Bundan dolayı kente " Andropolis " denmiştir.

Selçuklular , Anadolu' ya geldikten sonra üç beylerden olan Menteş Bey çevreyi ele geçirmiş ve kente " Güzelhisar " adını vermiştir. Beylikler döneminde yöreye Aydınogulları egemen olmuştur. Yöre Aydın Eli , kent de " Aydın Güzelhisar " diye anılmaya başlamıştır.

15. ve 16 yüzyıllardaki Osmanlı sayım defterlerinde " Nefs-i Güzelhisar der Liva-i Aydın " ve " Aydın Eli " diye geçmektedir. 19. yüzyılda Aydın eyaletinin merkezi Güzelhisar'dı. Sonra kent " Aydın " adını aldı.

B-AYDIN İLİNİN TARİHÇESİ

Aydın ; Batı Anadolu Bölgesinde tarih ve uygarlığın izlerini taşıyan dünyanın ender yerlerinde biridir. Tarihi dönemlerin kültür birikimlerini sergileyen açık bir müzedir. İlk yerleşik insanın , Hititlerin baskısıyla adalara , oradan da tekrar Anadolu' nun batı kıyılarına geldikleri , kıyı kolonileri kurdukları bilinmektedir.

Kuşadası yakınlarında çıkarılan kalıntılar ile Mines Uygarlığının kolonisi Milet kalıntıları arasında önemli benzerlikler vardır. Aiol , İon ve Dorlar'ın Batı Anadolu kıyılarına yeleşmeleri sırasında bu bölgede Leleg ve Kar adı verilen uluslar oturuyorlardı.

Karlar , Milet ve Samsun dağı eteği ve Büyükmenderes kıyılarına yerleşmişlerdir. Hititler döneminde Anadolu bir merkez etrafında birleştirilmek istenmiş ancak Arzova prensleri ve Gaşkalar' ın direnmesiyle karşılaşmıştır. Güçlü , merkeziyetçi bir sistemin sıkıntısı çekilmiştir.

Frigler , Anadolu'da ilk büyük devleti kurdular. M.Ö. 1200 yılında Büyükmenderes'in yukarı platosuna yerleştiler. Frigler'in Trak Kavimlerinden olduğunu , İlliryahılar' ın saldırısı üzerine Boğazlardan geçerek geldikleri, Hitit krallığını yıktıkları bilinmektedir.

İonlar'ın M.Ö. 1200 yılında Gediz ve Büyükmenderes ovalarında kurulmuş oldukları şehirlerin halkları , yerli halkla kaynaşmışlardır. Bu şehirlerin en önemlisi Milet şehridir. Bu şehirler zamanla Lidya hakimiyetine girdiler. Anadolu içlerine giderek ticaret yaptılar , Karadeniz kolonilerini kurdular.

İonlar felsefede önemli aşamalar yaptılar. Matematik ve Astronomi bilgini Thales herşeyin ana elamanının su olduğunu ileri sürdü ; Lidyalılar' la Modyalılar arasında yapılan savaştaki güneş tutulması olayını önceden hesaplanmıştır.

M.Ö. 546 yılında Lidya kralı , Perslerle yaptığı savaşı kaybedince , İon şehirleri Pers krallığına bağlanmıştır. Perslerin , Büyük İskender'e yenilmesiyle bölge Makedonya İmparatorluğu hakimiyetine girmiş ; Büyük İskender seferleri için Tralles'i (Aydın) üs olarak kullanmıştır. Makedonya imparatorluğunun yıkılmasından sonra Bergama Krallığı bölgeye hakim olmuştur. Tralles , Efes , Priene , Milet gibi İon şehirlerini vergiye bağlamışlardır. Bergama krallığının sona ermesiyle bölge Romalılar'ın hakimiyetine girmiştir. Böylece Helenistik çağ sona ermiş , Roma Çağı başlamıştır.

Aydın ili sınırında yer alan antik kentler , Helenistik çağda büyük gelişmeler sağlamıştır. Tiyatrolar , Hamamlar , gimnazyumlar yapılmıştır. Aydın , bir kültür merkezi olmuştur.

Romalılar , Batı Andoluya hakim olunca Asia Minar (Küçük Asya) adıyla bir eyalet kurmuşlardır. Aydın ve çevresini buraya bağlamışlardır. Kentleri imar etmişler ve valiler atayarak yönetmeye çalışmışlardır. Bu dönemde Karacasu (Afrodisias) şehri heykel yapımında ün kanmıştır.

Hiristiyanlığın ortaya çıkıp , yayılmasıyla Batı Anadolu'da yeni bir oluşum başlamıştır. Hz. İsa'nın M.S. 34 yılında çarmıha gerilip öldürülmesi ile havarileri Kudüs'te tutunamaz hale gelmişlerdir. Hem izlenmekten kurtulmak hem de Hiristiyanlığı yaymak için Kudüs'ten ayrılmaya karar vermişlerdir. Hz. İsa , Annesi Meryem'i , havarisi Saint Jean' a emanet etmiştir. Birlikte Efes yakınlarındaki Aladağ Yöresine geldiler. Burası eski çağ dinlerinin kuvvetli bir merkezi durumundaydı. Hiristiyanlığın burada yayılması kolay olur diye düşünülmüştür. Saint Poul'un gayretiyle yeni din yayılmaya başladı , daha sonraları bütün Anadolu'yu etkiledi.

M.S. 395 yılında Roma imparatorluğu ikiye ayrıldı. Bölge Doğu Roma İmparatorluğu'nun topraklarına katılmıştır. Bizans'tan günümüze kadar bir sanat abidesi olarak kalan İstanbuldaki Ayasofya kilisesi'ni , Tralles'li mimar ile Milet'li mimar yapmışlardır. Tralles , zamanla önemini yitirdi. Bizans imparatoru Andronicos kendi adından ötürü Andonikapolis ismini vererek geliştirmeye çalışmıştır ama şehir eski durumuna gelememiştir.

C- SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE AYDIN

1308 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması üzerine beyliğini bağımsızlaştırıp topraklarını oğulları arasında bölüştürmüştür. Efes ile Sultanhisar 'ı büyük oğlu Hızır Beyi'n payına düşmüştür. 1334 yılında Mehmet Bey'in ölümü ile yönetim oğlu Umur Bey'e kalmıştır.

Umur Bey ; yetenekleri ve etkili kişiliği ile bölgenin iz bırakan beylerden biri olmuştur. Umur Bey ilk seferi İzmir üzerine yaptı , iki buçuk yıl süren kuşatmadan sonra şehir Cenevizliler'den almıştır. Daha sonra Ege Denizine açılmış , Sakız ve Gelibolu seferleri ile " Gazi " ünvanı almıştır.

Bizanslılar'dan Sakız adasını almıştır. 1341-1343 yılları arasında Ege Denizine hakim olmuştur. İzmir'e saldıran Haçlıların üzerine yürümüş ve şehit olmuştur. Türbesi Birgi'dedir.

Umur Bey ; bilginleri koruyan , Arapça bilim eserlerini Türkçeye çevirten, sanata önem veren bir kişiliye sahipti. Adına " Gilyati " denilen parayı bastırmıştır. Umur Bey'in yerine geçen Hızır Bey zamanında beylik zayıflamıştır. Aydın İli Osmanlılar'a geçmiştir. Hızır Bey'de ölünce yerine İsa Bey geçmiştir. Beylik Osmanlıların bir sancağı haline getirilmiş ve Emir Süleyman Sancak Beyi olmuştur.

D- OSMANLILAR DÖNEMİNDE AYDIN

Aydın Beyliği , Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a yenildiği Ankara Savaşında öbür beylikler gibi Timur'un yanında yer almıştır. Timur savaştan sonra Aydın ili'ni İsa Bey oğullarından Musa ve Umur'a bırakmıştır. Ancak aile arasında anlaşmazlık çıkmış , Cüneyt Bey elindeki İzmir'den sonra Alaşehir , Salihli , Ayasulug , Kemalpaşa'yı topraklarına katmıştır.

Osmanlı devletindeki karışıklıklar bütün Anadolu'yu etkilediği gibi Aydın ilini'de etkilemekteydi. II. Murat'a karşı harekete geçen Aydın İli Bey'i Cüneyt Bey , Padişah'tan yeniden Aydın ili Beyliği vaadini alınca savaştan vazgeçmiştir. Aydın'a döndüğünde Osmanlılar aleyhine çalışmaya devam edince , II. Murat Anadolu'nun batısındaki bütün beylikleri , Aydın Beyliğini de topraklarına kattı .

16. yy. da tüm Osmanlı topraklarında görülmeye başlanan karışıklıklar Aydın ve çevresinde de 17. yy. den itibaren etkisini göstermiştir. Celâliler yörede emniyet ve düzeni bozmuşlardır. Bu asiler arasında devlet adamlarının da bulunmaları sık görülren durmlar olmuştur. Aydın Muhassılı Yusuf Paşa ; isyan etmiş isyan Kuyucu Murat Paşa tarafından bastırılmıştır.

18. yy. da Aydın Güzelhisar'ını Saruhan dolaylarında ortaya çıkan Karaosmanoğulları Ayanlığı hakim olmuştur.

II. Mahmut döneminde Aydın Güzelhisar'ı , Aydın Eyaleti adıyla kurulan bölgenin merkezi yapılmıştır. Saruhan , Menteşe, İzmir bu merkeze bağlanmışlardır. Yönetim düzenlemesi karışıklıkları durduramamıştır. 19.yy'da bu olayların en önemlisi Atçalı Kel Mehmet ayaklanmasıdır.

Temelinde Zeybeklik olayı ve yönetim hatalarının bulunduğu ayaklanmada Karaosmanoğulları hizmetindeki kişilerin boşa kalmalarının etksi olmuştur. Merkezin atadığı yöneticilerin baskısından , yönetiminden şikayetçiydi. Bu şartlar içersinde Atçalı Kel Mehmet ortaya çıkmıştır. Atçalı Kel Mehmet, Yöneticileri görevden almıştır. Padişah II Mahmut'a karşı olanlar da Atçalı'nın yanında yer almaya başladılar. Kuvvetlenen Kel Mehmet 1828 yılında Aydın'ı ele geçirdi , kimsenin malına canına dokunmadı . Halk yeni yönetimden memnun olmuştı. Aydın ,1829 yılında geri alındı . Halk zeybeklere yardım ettiği için büyük baskı gördü. 1830 yılında yakalanan Kel Mehmet öldürüldü.

19. yy'ın ortalarında Aydın'a çağın yepyeni ulaşım hizmeti olan Demiryolu getirildi. Yeni taşıma kolaylığı , üretime teşvik , dış satımda kolaylık gibi sonuçlar doğuracaktı. Ayrıca dışardan getirilecek malların iç kesimlere ulaştırılması kolaylaşacaktı. İngilizler ile Osmanlı imparatorluğu'nun ticarete yoğun olduğu bölge , batı bölgelerimizdi.

Batı Anadolu ovalarında yetişen ürünlerin İzmir'e taşınmasından büyük kazanç elde edeceklerini düşünen bir İngiliz şirketi ,1855 yılında Osmanlı yönetimine başvurarak demiryolu döşeme hakkını istediler. Türküye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yabancıların kurup işlettikleri şirketlerin işletme hakkına son verildi.

1908 yılında II . Meşrutiyetin ilanı Aydın'da sevinçle karşılandı. Bu tarihi canlı tutmak için Softaoğlu Camisi avlusuna iki kavak ağacı ile bir taş dikilip üstüne tarihi kazındı. Bu tarihlerde Aydın Mutasarrıfı Neşet Bey ; iyi yönetimiyle halka kendisini sevdirmişti. Dağa çıkmış olan Çakıcı Mehmet Efe , Pusluoğlu , Musaoğlu , Çamlıcalı , Kamalı gibi efeler onun sayesinde düze inmişlerdir. Bu düzen , Yunanlıların Aydın'ı işgaline kadar sürmüştür.

AYDIN'IN İŞGALİ

İzmir'in işgali , Aydın'lı'ları büyük üzüntüye boğmuştur. Halk , işgal haberini birbirine duyururken adeta bir soruya cevap arar gibiydi. Miralay Şefik Bey , düşmana karşı koyulması taraftarıydı. Halkın da böyle düşünmesini istiyordu. Aydın'ı Yunanlılara vermektense , İtalyanların işgal etmelerine razı olanlarda vardı. İtalya'ya gidecek bir heyet hazırlandı.

Yunanlılar , 27 Mayıs 1919 Salı günü Aydın'ı işgal ettiler. O gün , yakalarına mavi beyaz Yunan rozetleri takmış olanların dışında hiç kimse evinden dışarıya çıkmıyordu.

AYDIN'IN GERİ ALINMASI

27 Mayıs - 30 Haziran 1919 tarihleri arasında 33 gün süren bir işgalden sonra Aydın'ın yarısı yangınlardan harebeye dönmüş bir durumdaydı. Yunanlılar giderken kaymakam ve bazı önemli kişileri tutuklayıp götürmüşlerdi.

AYDIN'IN İKİNCİ İŞGALİ (3 TEMMUZ 1919)

Aydın'ın ikinci işgali , ilkinden daha acı oldu . Bir kaç gün içinde her taraf yakılıp yıkılmış , şehirde Türk olarak kimse bırakılmamıştı. İtalya devletinin çıkarlarına aykırı hareket edildiğini öne sürüp , Yunan kuvvetlerinin 9 Temmuz'a kadar bu bölgeden çıkmalarını istediler. Yunan kuvvetleri de çekilmek zorunda kaldı.

AYDIN'IN KURTULUŞU

5 Eylül 1922' de Kuyucak ve Nazilli'ye , 6 Eylül' de Söke'ye , 7 Eylül sabahı coşku ve özlemle Aydın'a girmiştir. Askeri birlikler şanlı bayrağımızı hükümet meydanına çekmişlerdir. Kurtuluş savaşında Aydın'ı kurtarmak için canlarını veren şehitlerin anısına Belediye binasının karşısına Şehitler Abidesi dikilmiştir.

ŞEHİTLER ANITI

Belediye meydanında yeni açılan Adnan Menderes Bulvarı'nın şehre bakan tarafındadır. 28-30 Haziran 1919 tarihinde üç gün aralıksız süren savaşlarda Kuva-i Milliyeçilerimiz ve Zeybeklerimiz tarafından Aydın'ın birinci kurtuluşunda Bey Cami şerefesine Yunanlılar makineli tüfek yerleştirmişler, Kozdibi'nden (Cumhuriyet Caddesi) ilerleyen Zeybeklere ateş ederek şimdi Anıt'ın bulunduğu yerde şehit edilmişlerdir.

Şehitler Anıtı gelecek kuşaklara Aydın'ın şehit kanlarıyla sulanarak alındığını göstermek için 1926 yılında dikilmiştir.

AYDIN'IN YUNANLILAR TARAFINDAN İŞGALİ SIRASINDA YAŞAYAN MEHMET KAVASGİL , Aydın'ın o günkü durumunu ve halkın duygularını şöyle anlatıyor:

“ 27 Mayıs 1919 Salı , meşum (uğursuz) gün . Bugün sabahleyin Tellidede tarafından şiddetli bi patlama oldu. Sonradan öğrenildiğine göre , 58. Tümen tarafından telsis telegraf binası dinamitle havaya uçurulmuş , bütün çarşı , mağazalar , kahveler, lokantalar , hatta fırınlar bile kapalı. Hükümetin ilânı gereği saat 14:00 den sonra çarşılarında hiç kimse bulunmayacak. Nazilli'ye gitmek üzere istasyona geldim. Yalnız çarşı bekçileri göğüslerinde Yunan rozetleri olduğu halde dolaşıyorlar. Aydın'ın bu matemli halini anlatmaya kalemim yetersiz kalıyor. İstasyonda pek az yolcu var . Ben halen Nazilli'ye gitmekte kararsızlık içindeyim. İstasyona göğüslerinde mavi beyaz rozetlerle bir karşılama heyeti geldi. Heyet , Metropolitin başkanlığı altında idi. İçlerinde Belediye Reisi Emin bey'le eşraftan bazı kişiler vardı. Bunları görür görmez kalbimin sızladığını hissettim . Gözlerimden yaşlar akmaya başladı. Biletimi aldım , tren geldi. Çayyüzü tarafına geldiği Mektebi Sultani'de dalgalanan albayrağımıza son defa veda ettim. Ah , Yeşil Aydın..... Aydın Yunan çizmeleri altında karalara boyanacak İkinci vakti Nazilli'ye geldim. Eve giderek hıçkırığa hıçkırığa saatlerce ağladım. Akşam Aydın'ın olaysız işgal edildiğini telgraf memurlarından öğrendim . “

Posta ile Aydın'a geri dönüyorum. Ilıcabaşı mevkiinde Yunan askerlerini görerek öfkələndim. Belediye Reisi Emin Bey'in evinde büyük bir Yunan bayrağını gördüm. Lânet..... Çarşı Yunan bayrakları ile donatılmış , kendimi güç zaptedebildim. Üç gün önce albayrağımızın dalgalandı Sultani mektebinde mavi beyaz bayrak vardı. Ah , Yeşil Aydın! Artık Yunan çizmeleri altında çiğneniyordu.... 30 Mayıs 1991 Cuma.

(Asaf Gökbel “ Milli Mücadelede Aydın ”)

ATATÜRK AYDIN'DA

Atatürk , yurdumuzu fırsat buldukça inceleme gezileri ile bir baştan bir başa dolaşırdı. O ,Türk Halkı'nın yüreğinde bir sevgi , düşüncesinde bir kuvvet olmuştur. Atatürk bu gezilerinde halkına uygarlığın ışığını ve doğru göstere bilmeyi amaç edinmiştir. Türk halkı da düşmanı yurttan kovan Kahraman Ata'sını her zaman büyük bir coşku ile karşılamış , gösterdiği yoldan hızla ilerlemek için durmadan çalışmış , medeniyet yolunda ilerlemiştir.

ATATÜRK KUŞADASI'NDA

Atatürk'ün Aydın İli'nde ilk uğradığı yer Kuşadası olmuştur. 4 Şubat 1924 günü İzmir'den trenle Selçuk'a gelmiş , oradan Kuşadası'na yaklaşıncı , otomobilini durdurup bulunduğu yerden uzanıp giden kıyıları , ufku çevrelediği , denizi bir süre seyretmiştir. Yakın arkadaşlarından Mahmut Esat Bozkurt ve Kuşadalı'lar tarafından coşkun sevgi gösterileriyle karşılanmıştır. Atatürk halkın hal ve hatırlarını sorup görüştüktan sonra Türk Ocağında yöneticilerle ilçe ile ilgili incelemelerde bulunmuş , saat 15 : 00 sırasında da Söke'ye uğurlanmıştır.

ATATÜRK AYDIN İLİ'NDE

3 Şubat 1931 günü , İzmir'den trenle gelen Atatürk istasyon meydanını dolduran binlerce Aydınlı'nın sevgi ve saygı gösterileri ile karşılandı. Kendilerini görmeye gelen halkın sıcak ilgisi içersinde Belediye'ye geldi. Oradan Türk Ocağına geçen Atatürk Yönetim Kurulu'nun çalışmalarına değinmiş , Cumhuriyet ilke ve erdemleriyle inkılâpların topluma ulaştırma yönetimleri üzerindeki düşüncelerini ilgililerden sormuş , sonra kendi görüşlerini açıklamıştır.

ATATÜRK NAZİLLİ' DE

9 Ekim 1937 günü Denizli yönünden trenle gelen Atatürk , istasyonda Nazilli'lerin büyük sevgisi ile karşılandı. Yol boyunca sıralanan halkı selamlayarak Koca Cami'ye kadar yürüdüler . İlgililerden ilçenin sorunlarını dinleyip , incelemelerini sürdürmek ve açılışını yapmak için Basma Fabrikasına geldiler. Kurdeleyi keserek fabrikanın çalışmaya başlamasını emrettiler. Makine seslerinden duyulanan Atatürk “Bu Sesler Türk'ün Ulusal müziği olsun“ diyerek endüstrimize verdiği önemi belirtmiştir. İncelemelerini tamamladıktan sonra istasyon meydanını dolduran Nazilli'lerin alkışlarıyla uğurlandılar.

ATATÜRK SÖKE' DE

4 Şubat 1924 günü , saat 15:30 sıralarında Söke'ye gelen Atatürk, Sökeli'lerin sevgi ve sevinç gösterileri ile karşılandı. Doğruca Hükümet Konağına gelen Atatürk incelemelerde bulundu , oradan Belediye'ye geçti .

Türk Ocağın'da söke'lilere İnkılâplar konusunda konuşmuş , Kurtuluş Savaşı yıllarının Belediye Başkanı Hüseyin Özbaş'ın evinde bir süre istirahatte bulunduktan sonra trenle yine sevgi gösterileri arasında Söke'den ayrıldı.

ATATÜRK UMURLU' DA

Bütün çevre halkı , Atatürk'ü karşılamak üzere yollara dökülmüştü . 9 Ekim 1937 günü Ata'nın treni Umurlu istasyonuna girerken , Umurlu Efeleri yoluna baş koydukları Büyük Komutanlarının trenin önüne yatmışlardı . Kendilerini Atatürk'e adakladıklarını gösteriyorlardı. Bu hareketle çok duygulanan Atatürk trenden indi , Umurlulara iltifatlarını ve takdirlerini ifade ettikten sonra onların sevgi gösterileri arasında trene binerek yoluna devam etmiştir.

E- SELÇUKLU VE OSMANLI NÖNEMİNE AİT TARİHİ YAPILAR

KALELER

ARPAZ KALESİ : Nazilli, bozdoğan yolu üzerindedir.

KÖRTEKE KALESİ : bozdoğan ilçesine bağlı körteke köyü ile örencik köyü arasında bir tepenin üzerindedir.

GÜVERCİN KALESİ: Kuşadasında Güvercin ada mevkisindedir.

CİNCİN KALESİ: Koçarlı İlçesinde Cin Bey tarafından yaptırılmıştır.

CAMİLER

ÜVEYS PAŞA CAMİSİ

Aydın merkez ilçe köprülü mahallesindedir. Kadı Muhiddin efendinin oğlu Mısır Beylerbeyi Üveys Paşa tarafından 1565 yılında yaptırılmıştır. Cami bir avlu içinde , tek kubbeli ve kare planlıdır. Önünde üç bölümlü bir son cemaat yeri vardır. Altaki kara gövde , belirli bir yükseklikten sonra biraz içerden olmak üzere sürer. İkinci bölüm , çokgen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Giriş yönünde sivri kenarlı nişler içinde kafesli dikdörtgen pencereler, öbür yüzlerde yine dikdörtgen niş içinde sivri kemerli petek pencereler yer alır.

Kuzeydeki son cemaat yerinin sütunları kaidesiz , klasik baklavalı başlıklıdır. Ortadaki kubbe geleneksel olarak yanlardakinden yüksektir. Son cemaat yerindek ve beden duvarlarındaki saçaklar, sivri çıkıntılar oluşturan kirpi saçak biçimindedir.

Caminin ana kapısı , mermer kasalı ve basık yay kemerlidir. Kemer taşları süslüdür , caminin yazıtı kapı üzerindedir.

Kubbe eteğindeki , kalem işi süsleme yenidir. Mihrap , sekiz kenarlı niş biçimindedir, üstü mukarnaslarla sonlanır. Köşelerde iki küçük sütunçe vardır. Mihrabın solunda yer alan minber sadedir , yapının özgün kalmış bölümlerindendir. Minber külâhının altında Türk üçgenleri yer alır.

Avlunun doğusundaki üç sandukadan ikisi sağlamdır, Üveys paşa ve kardeşlerinin sandukaları olduğu sanılmaktadır.

HASAN ÇELEBİ CAMİSİ (Eski – Yeni Cami)

Merkez ilçe Hasan Efendi mahallesindedir. Üveys Paşanın kardeşi Hasan Çelebi 1585 yılında yaptırmıştır.

Kesme taştan kurulan yapı , merkezi kubbesi , kare planı , önündeki üç bölümlü son cemaat yeri ile Türk cami mimarisinin tipik örneklerinden biridir. Yapının ikinci kademesinin üzerinde on iki köşeli bir kasnak onun üzerine de kurşun kaplı kubbe yer alır. Yüzlerdeki dikdörtgen ya da sivri kemer içinde kafesli ve petekli üç kat pencere sıralıdır.

Aydın camileri arasında en güzel örneklerindendir. Caminin kare biçiminde olan iç bölümünde kubbe geçişi tonozlarla sağlanmıştır. Çok sayıda pencerelerin kimileri , son onarımlarda , vitraylarla kaplanmıştır. Kubbeyi bir balkon çevreler , caminin mihrabı ve minberi mermerdir. Evliya Çelebinin tanımladığı biçime uyularak yapılmış olan minber bir dantel gibi işlenmiştir. Sarmaşık ve çilek kabartmaları göze çarpar. Avluda sekizgen bir şadırvan vardır.

RAMAZAN PAŞA CAMİSİ

Üveys Paşa'nın kardeşi , Ramazan Paşa 1595 'te yaptırılmıştır. Ramazan Paşa mahallesinde , çarşı içindedir.

Dış görünüşüyle göz dolduran fazla süslü camide günümüze gelen tek özgün bölüm , minare kürsüsü ve papuca kadar olan bölümdür.

Kesme taşları , mermerler ve granit sütunlarla beyaz mermer bloklar da kullanılmıştır.

Ramazan Paşa Camisi , barok özelliğiyle , renkli cam işçiliyi , alçı süslemeleri ve ahşap oymacılığıyla ilginç bir yapıdır.

AHMET PAŞA CAMİSİ

Güzelhisar Mahallesinde , Büyük Menderes caddesindedir. 1659'da Ahmet Şemsi Paşa yaptırmıştır. Caminin minaresi kırmızı tuğladan olduğu için “ Kırmızı Minareli Cami “ olarak ta tanınır.

SÜLEYMAN BEY CAMİSİ

Bugün, Bey Cami diye anılan bu cami . Merkez İlçe İstasyon meydanındadır. Üveys Paşanın oğlu Mehmet Paşanın torunu Süleyman Bey tarafından yaptırılmıştır. 1683 yılında yaptırılmıştır.

CİHANOĞLU CAMİSİ

Merkez İlçe Köprülü Mahallesindedir. 1756 yılında Cihanoğlu soyundan Müderris Abdulaziz Efendi yaptırmıştır.

Aydın'ın en güzel yapıtı olan bu cami , Türk barok mimarisinin önemli örneklerindendir. Medrese , türbe ve çeşmeleriyle bir külliye durumundadır. Cami iç süslemeleriyle ilgi çeker iç mekanı örten kubbenin geçişi , pandontiflerle sağlanmıştır. Pandontifler ve kubbe içi tümüyle alçı kabartmalı barok ve rokoko süsleme ile kaplıdır.

İLYAS AĞA CAMİSİ (KOCA CAMİ)

İlyaszade İlyas Ağa tarafından 1812 yılında Söke ilçesinde yaptırılmıştır.

AHMET GAZİ CAMİSİ

Eski Çine'de 1308 tarihinde Menteşe Beyliği zamanında İbrahim Beyin oğlu Gazi Ahmet Bey yaptırmıştır.

YAVUZ KÖY ŞEMSI PAŞA CAMİSİ

1959 yılında Yavuz Köyünde Aydın'daki Şemsi Paşa camii ile birlikte Ahmat Şemsi Paşa tarafından yaptırılmıştır.

İLYAS BEY CAMİSİ

Milet harabelerin bulunduğu yerde 1403 tarihinde Menteşe Bey'i Mehmet oğlu , İlyas Bey tarafından yaptırılmıştır.

ÖKÜZ MEHMET PAŞA CAMİSİ

Kuşadasında 17. yüzyılda yapılmıştır.

HANLAR

Cihanoğlu Hanı : Merkez ilçe Köprülü mahallesindedir. 1756 yılında yaptırılmıştır.
Zincirli Han : Merkez ilçe Köprülü mahallesindedir.1708 yılında yaptırılmıştır.

Öküz Mehmet paşa Kervansarayı

Kuşadası İskelesi karşısında 17. yy. başlarında Öküz (damat) Mehmet paşa tarafından yaptırılmıştır.

TÜRBELER

İsmail Türbesi : Merkez ilçe Köprülü mahallesinde Üveys Paşa Cami'nin kuzeyindedir.

Ahi Bayram Türbesi : Eski Çine'de Ahmet Gazi Cami'nin avlusundadır. 14. yy ' ın ilk yarısında yapılmıştır.

Çiftlik Türbesi :Cihanzâdelerden Safiye Sultan'ın türbesidir. Çine Koçarlı yolu üzerindedir.

Sinan Dede Türbesi : Nazilli'nin Pınarbaşı semtindedir.

MEDRESELER

İlyas Bey Medresesi : Milet harabelerin yakınında İlyas Bey Camii etrafındadır.

Nasuh Paşa Medresesi : Merkez İlçe köprülü Mahallesindedir. Nasuh Paşa tarafından 1708 yılında yaptırılmıştır.

Cihanoğlu Külliyesi : Merkez İlçe köprülü Mahallesindedir. 1756 yılında yaptırılmıştır.

KÖPRÜLER

İlhanoglu Köprüsü : Merkez ilçe Cuma mahallesindedir.

Çavuş Köprüsü : Merkez ilçe Cuma mahallesindedir.

Karanlık Köprü : Merkez ilçe Pınarbaşı mevkiindedir.

Armutalan Köprüsü : Bozdoğan Altıntaş yolu üzerindedir.

Çatma köprü : İncirlioşa Dereağazı yolu üzerindedir.

Kemer Köprüsü : Bozdoğan Alhisar Köyünde Akçay üzerindedir.

İnce Kemer Köprüsü : Aydın Muğla il sınırında Çine Çayı üzerindedir.

F- AYDIN'NIN TURİSTİK YERLERİ

Tarihsel Yapıtlar : Aydın yöresi antik kentler bakımından oldukça zengindir.

AFRODİSYAS

Karacasu'ya 12 km uzaklıktadır. Denizden yüksekliği 600 m'dir. İlk adı Ninoe iken Afrodit Tapınağının yapılması üzerine Afrodisyas , sonra da Stavrapolis (Haç Şehri) adını aldı. Kuruluşu oldukça eskilere gider. Afrodisyas'ın en parlak dönemi Roma imparatorluğu zamanında oldu.

Hamam Bölümü

Kentin bugün de ayakta duran yapıtlardan hamamları ve agora , imparator Hadrianus zamanında yapıldı. Hamam birçok bölme ve odadan oluşmaktadır. Yapının planı bugünkü saunalara benzemektedir.

Tapınak

Tapınak zamanla onarımlar görmüş , Hristiyanlık'ın kabulünden sonra da kiliseye çevrilmiştir.

Stadyum

Oturma yerleri günümüzde de duran 30.000 kişilik yapının uzunluğu 262 metre eninde 59 m'dir. Burada spor karşılaşmaları ve araba yarışlar yapılırdı.

Tiyatrosu

Kazısı 1973'te tamamlanmış ve Pulpitum , Skene , Cavea , Annalomma ,Diozama ve orkestra gibi bölümler yeniden düzenlenmiştir. Romalılarca arena olarak da kullanılan tiyatronun , yaklaşık 10.000 kişiyi alabildiği sanılıyor. Bizans Döneminde çevresi suyla doldurulup kale olarak kullanılmıştır. Sahnesi , yapılışındaki ilginçlik ve başka tiyatrolara benzemezliğiyle dikkati çeker.

Surlar

Kent , Roma- Bizans dönemleri arasında yapılmış surlarla çevrilidir. Bugün de bir bölümü ayakta olan surların uzunluğu 3,5 km 'yi buluyordu. Yapı taşları arasında heykeller , yazıtlar , mimarlık değeri olan parçalarda kullanılmıştır.

Akropal

Afrodisyas'ın kurulduğu düz alanda 15 m kadar yükseklikte prehistorik bir höyük bulunmuştur. Tepeden prehistorik çömlekler çıkmaktadır.

Odeon

Müzik salonudur. Sağlam ve ayaktadır. Burada bir çok heykeller bulunmuştur.

Afrodisyas, mimarlığın yanında heykeltirilikte de ileri gitmişti. Kente heykeltraşlık okulu ve atölyeler vardı. Kent çeşitli bilim ve sanat dallarında geliştiği bir yer olmuştur. Tıp araştırmacısı Xenocrates , romancı Chariton ve düşünür Alexander , Afrodisyaslı'dır.

AKARAKA

Sultanhisari'nın Salavatlı köyü yakınlarındadır. Efes-Celenea ticaret yolunun üzerinde , Nysa'nın batısına düşen bir yerleşim merkezidir.

Kent , Plüton ve Kara adlı iki tanrılı dinin kutsal merkezi sayılmaktaydı. Komşu Nysa kenti'ne görkemli mezarların arasından uzanan geniş bir yolla varılmaktaydı.

Yol üzerinde , bugün devrilip parçalanmış olarak duran 2,5 m. yüksekliğinde işlemeli bir Tümülüs mezarının Follos'u bulunmaktadır ki , bu Follos hayata dönüşü simgeliyordu.

ALABANDA

Çine'nin Araphisar Köyünde İlçeye 26 km uzaklıkta bir Karya kentidir. Adı "at" ve "zafer" anlamlarına gelen "ala" ve "banda" sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur.

Kent , Milet'ten başlayan ticaret yolları üzerindeydi . Hititler ve Akalar , Alabanda'yı elde etmek için savaşlar verdiler. Ünlü mimar Hermogenes Alabandalı'ydı. Tiyatrosu yıkılmış yalnızca giriş kapısıyla basamak kalıntıları durmaktadır.

ALİDA

Muğla yolu üzerindedir. Alinda , korunaklı konumu ve surlarıyla Büyük İskender'e direnebilen tek kent olmuştur. Anadolu'yu ele geçiren İskender , Karya bölgesinin yönetimini Kraliçe Ado'ya verdi. Böylece Alinda Helen kültürünün etkisine girdi.

Surlar : günümüzdede ayakta durmaktadır . Tiyatrosu ise günümüzde oturma yerleri durmaktadır. Stadyumu vardır.

DİDİM

Söke'nin Yenihisar Köyünde ,Milet'e 16 km uzaklıktadır. Anadolu'nun en büyük tapınaklarından Apollon Tapınağı buradadır. M. Ö. yy'da Zeus'un oğlu Artemis'in ikiz kardeşi Apollon adına kahinler tarafından yapılmıştır. Pers saldırıları sırasında bu tapınak yıkılmıştır. Daha sonra Büyük İskender'i izleyen Helenistik Dönemi'de şimdi de ayakta durmakta olan tapınak yapıldı ve yapımı neredeyse iki yüz yıl sürmüştür.

MASTAVRA

Nazilli'nin Bozyurt Köyü ve Eyeelli Yaylaları arasındadır. Kalıntıları ağaçlar altında kalmıştır. Burada eski duvar yıkıntıları , kemerleri temel kalıntıları görülmektedir. Mastavra Çayına yakın bir yerde Grek tarzında bir kemer bulunmaktadır . Asıltepe'nin doruğunda da yine Grek tarzında bir kale yıkıntısı vardır. Burası da Efes'ten Celenea'ya giden ticaret yolu üzerindeydi . Metal paralar basılan bir ticaret merkezi olarak önem taşıyor.

MİLET

Aydın İli'ndeki en önemli tarihsel kalıntılardan birisidir. Büyük Menderes Irmağı'nın Ege Denizine ulaştığı yerde kurulmuştur.Söke'nin Eski Balat Köyü'ndedir. Kuruluşu oldukça eskilere giden Milet , Hittitlerden sonra Giritliler'in ve İyonların gelmesiyle Akalar'ın kolonisi olmuştur.

Milet önce Lidyalıların egemenliğine girmiştir. Daha sonra Bizans döneminde Milet , önemini kaybetmiştir. Malazgirt savaşından sonra , Türklerin etkisi duyulmaya başlandı. Menteşeoğulları Beyliği'nim kurulmasıyla da bölge Türklerin egemenliğine girdi. Menteşe Beyleri burada kendi adlarına paralar bastırıp , adına "Palatio " dediler. Bu sonraları "Balot " biçiminde anıldı.

Milet Tiyatrosu'nun Batı Anadolu'daki tiyatrolar arasında ayrı bir yeri vardır. En uzun ömürlü olan yapısı ve görkemi ile dikkat çeken bir yapıdır.

Faustina Hamamı ise Milet'e ayakta kalan başlıca yapıtlardan biridir. Stadyumda atletizm yarışmaları yapılmakta olduğu ve stadyumun 14.500 kişilik sanılıyor.

Serapis ve Athena Tapınağı , Meclisi , Tören Caddesi , Gimnazyumu , Virgillus Kapito Hamamı ayakta duran yapılar arasındadır.

NYSA (SULTANHİSAR)

Aydın'a 33 km uzaklıkta , İzmir- Denizli yolu üzerinde Sultanhisar'ın 3 km güneyindedir. Tarihçi Straban , Lakedemanyalı Atimbros , Atimrados ve Hidrolas adlı üç kardeşin Menderes vadesinin kuzeyinde Mezopis Dağı yamaçlarında üç kent kurduklarının ve sonra bu kentlerin birleşim Nusa'yı oluşturduklarını yazmaktadır.

Burada yetişmiş olan Aristodem'in kurmuş olduğu kitaplık günümüzde de durmaktadır . Ayrıca kentin tiyatrosu da Ayaktadır.

PRIENE

Aydın'daki antik kentlerin en önemlilerinden birisidir. Söke 'ye 5 km uzaklıkta Güllübahçe'dedir. İyon göçleri sonucunda Yunanistan'dan gelen Grekler'ce kuruldu. Kent zamanla , Lidya ve Pers saldırılarına uğradı . Kapodakya Krallığının işgaline uğradı. Roma döneminde de karışıklıklar sürdü Bizans Döneminde Piskoposluk merkezi olan kent , zamanla önemini yitirdi.

Mısır Tapınağı bulunan kentde , Gimnazyum'ları ve Tanrı Athena için yapılmış , Athena tapınağı bulunmaktadır. Halk Meclisi üç yanı amfi biçimde düzenlenmiştir. Kentin oy verenlerinin toplandıkları , seçim yaptıkları , tartıştıkları yerdir.

Meclis yapısının doğusunda ileri gelen konukların ağırlandığı Konuklar evi de dikkat çekmektedir. Kent merkezinde pazar yeri , stadyumu , kilisesi , ve tiyatrosu bulunmaktadır.

TRALLES

Aydın'na 1 km uzaklıkta , Topyatağındadır. Milet'ten başlayan ticaret yolu üzerinde önemli bir merkez durumuna gelmiştir. İyon-Pers savaşlarında Tralles bir çok kez el değiştirmiştir. Kentte ayakta kalan az sayıdaki kalıntılardan en önemlileri tiyatroya ait kalıntı ve halk arasında " Üç gözler " olarak bilinen bir yapı , gymnasium 'dan kalabilen üç adet tonozdur.

G -AYDIN'INDA MİMARLIK

Aydın dili , çok eski uygarlıkların beşiğidir. Yöredeki antik yerleşim merkezleri , canlı oldukları dönemlerde ilginç mimarlık örnekleriyle ün salmışlardır. Bu antik kentlerde pek çok mimar yetişmiştir.

Milet, Afrodisyas , Didim gibi antik kentlerdeki tapınaklar, tiyatrolar , stadyumlar İyon mimarisinin en görkemli yapılarıdır. Bir bölümü bugün bile ayakta kalan yapılar, yapı gerçekleri ve işçilikleriyle dikkat çekmektedir. Antik kalıntıların incelenmesi buradaki mimaride gelip geçen tüm uygarlıkların az çok etkili olduğu göstermektedir.

Antik kentlerdeki konutlarda , ortada bir avlu vardı ve pencereler bu avluya bakıyordu , sokak pencereleri yoktu , odalar oldukça genişti . Kolonlarla süslü taraçalara açılan bu odaların köşelerinde hücreler ve hücre içlerinde de çanaklar , çömlekler yer alıyordu.

Varlıklı evlerin içi ve dışı mermerle kaplıydı. Daha yoksul olanlarınkı ise alçı sıvalıydı. İç duvarlar süslüydü Türkler , yöre mimarisine kendilerine özgü katkılarda bulundular. Ev biçimleri değişti. Ahşap evler yapıldı . Türk-İslam beğenisini yansıtan hanlar , hammamlar , kervansaraylar kuruldu. Camiler yapıldı. Bunlar arasında Selçuklular'ın sonlarına doğru Menteşeoğlu İlyas Bey'in Balat'ta yaptırdığı İlyas Bey Camisi , özellikle dikkat çekicidir.

II - FOLKLOR

A- HALK İNANIŞLARI

İnsan üzerinde iken elbise veya gömleğe düğme dikmek , aklını dikmeye veya iftiraya alamet sayıldığından böyle durumlarda düğmesi dikilen insanın ağzına iplik veya bez parçası gibi bir şey verilir.

Ayrıca geceleri tırnak kesmek , aynaya bakmak uğursuzluğa , ıslık çalmak yoksulluğa işaret sayılmaktadır. Salı günü çamaşır yıkamak , Cuma günü ev temizlemek , pek hayra yorulmamaktadır. Kurşun dökmek , tuz kavurup dökmek , hocalara muska yazdırıp takmak , suyunu içmek , rahatsızlığı karşısında kendini hocalara okutmak görülen inanışlardır. Ayrıca fal baktırmak ve fala inanmak pek ciddiye alınmasa da inananlar vardır.

TÜRKÜLER

Türkülerde daha çok Kurtuluş Savaşında kahramanlık göstermiş efe ve zeybeklere minnet ve hayranlık ifade edilir. Yiğitlikleri , mertlikleri övülür. Bunlardan bazıları şöyledir:

Şu Aydın'ın Uşağı ,
Şu Dalman'ın Dağını da Duman Bürüdü ,
Aydın Zeybeği , Pazardan Aldım Halı ,
Top Yatağının Altı Kayfe , Yörük Ali , Emirim Suya Gider , Siyah Makarada İpliğim ,
Cafer Efe , Arabam Dört Teker , Fatmam , Gülüştünün Çeşmesi gibi ...

YÖRÜK ALİ

Şu Dalmadan geçtin mi?
Soğukta sular içtin mi?
Efelerin içinde
Yörük te Ali'yi seçtin mi ?

Hey gidinin efesi ,
Efesi , efelerin efesi .

Cepkenin kolları ,
Parıldıyor pulları ,
Yörük Ali geliyor ,
Açıl Aydın yolları.

Aydın'ın dağı dumanlı ,
Dumanlı bak kaçıyor Yunanlı.

Şu Dalman'ın çeşmesi ,
Ne hoş oluyor içmesi ,
Yörük te Ali'yi sorarsan ,
Efelerin seçmesi .

Hey gidinin efesi ,
Efesi , efelerin efesi .

Aydın 'nın dağını oyduklar ,
İçine de mevzer koydular.
Yörük te Ali'nin adını ,
Hazreti Ali koydular.

Hey gidinin efesi ,
Efesi , efelerin efesi .

SİYAH MAKARADA İPLİĞİM

Siyay makarada ipliğim ,
Karagözlü kekliğim ,
Hangi yoldan geleceksen ,
O yolunu bekleyim .

Hadi güzelim Şam'a doğru , Şam'a doğru,
O yar açmış kollarını bana doğru .

Ovanın darısını
Sel aldı yarısını
Askere giden oğlanın
Boşasın karısını

Hadi güzelim hoplada gel yanıma
Beşibirlik takayım gerdanına

Ovada arık mı , olur?
Arıkta balık mı , olur?
Ben yarimi kaybetim
Arasam ayıp mı , olur?

Hadi güzelim Şam'a doğru , Şam'a doğru ,
O yar açmış kollarını bana doğru .

Ovalarda boş balme
Gittiğin yerden geç gelme
Geç gelirsen boş gelme
Şeker lokumsuz gelme

Hadi güzelim hoplada gel yanıma ,
Beşibirlik takayım gerdanına .

ŞU AYDIN 'NIN UŞAĞI

Her gün sarhoş , her gün sarhoş , Şu Aydın'nın uşağı ,
Al kanlara da boyanmış Tırabulus kuşağı ,

Aman aman yare yoktur çare ,
Eller aman ne derler.

Ay mı doğdu , gün mü doğdu , Pınarbaşı Köşküne
Sen doldur da ben içiyim nazlı yarın aşkına

Aman aman yare yoktur çare ,
Eller aman ne derler.

Ah beyoğlu , vah beyoğlu yandı yandı kül oldu.
Ne olduysa bana oldu , güzel sana ne oldu.

Aman aman yare yoktur çare ,
Eller aman ne derler.

AYDIN ZEYBEĞİ

Haydi yallah çaktım çaktım yanmadı ,
Gavurun kızı sözlerime kanmadı ,

Haydi yallah tabancası belinde ,
Gavurun kızı cümle alemin dilinde .

Haydi yallah mahzenimizde yanığın var ,
Gavurun kızı içimizde baygın var.

ŞU DALMANIN DAĞINI DA DUMAN BÜRÜDÜ

Şu Dalmanın aman dağına da dumanlar bürüdü ,
Üç yüz altı aman beş yüz yayada yürüdü ,
Yar peşinde aman civan ömrüm de çürüdü .

Amanın da beyler beyler ovadan geldim de yorgunum
Yorgun da değil aman bir güzele vurgunum.

Şu Dalma'nın çeşmeleri de burmalı ,
Yar üstüne aman yar sevenin de vurmali .

Amanın da beyler beyler ovadan geldim de yorgunum ,
Yorgun da değil aman bir güzele vurgunum.

Şu Dalma'ya aman vara gele de yol ettim ,
El kızını aman ben kendime mal ettim.

Amanın da beyler beyler ovadan dünyama da doyamadım,
Doydumsa da aman yar sefası da sürmedim.

CAFER EFE

Germeciyle Balakçığın arası
Yaktı beni dom dom kurşun yarası
Aman doktor yok mu bunun çaresi

Gitti Cafer , gitti elden ne çare ,
Kader kısmet böyle imiş ne çare .

Mezarımı derin kazın dar olsun,
Etrafında lâle sümbül bol olsun ,
Ben ölürsem kardeşlerim sağ olsun.

Gitti Cafer , gitti elden ne çare ,
Kader kısmet böyle imiş ne çare .

ARABAM DÖRT TEKER

Arabamda dört teker ,
Yaylalardan ot çeker ,
Şu Aydın'nın efesi ,
Oynar , oynar , diz çöker .
Yan Ayşem yan .

Arabadan atladım ,
Şalvarımı topladım ,
Efem gelecek diye ,
Ben o gece yatmadım .
Yan Ayşem yan .

FATMAM

Kuyubaşında bakır ,
Fatma'nın gözleri çakır ,
Fatmam hasta diyorlar ,
Oynuyor şakır şakır ,

Aman da Fatmam , canım gülüm Fatmam ,
Ben ırakıya su katmam ,
Sen katarsan ben içmem ,
Ben Fatmam' dan vaz geçmem .

NAZİLLİ TÜRKÜLERİNDEN

Siyah üzüm salkımda ,
Yeşil yaprak altında ,
Haydi güzelim.

O yarin sözleri ,
Şu kalbimin altında ,
Haydi yarım .

Nazilli 'nin aman yolları , düz gider .
Annesine darılmış bir de kız gider.
Kız gel gitme alayım ben seni ,
Hem güzelsim , hem şirinsin , hem dilbersin.

Nazilli'nin aman kuyuları derindir.
İçilmiyor aman suları serindir.
Anne ben bir kız buldum ne de güzeldir.
Saçları sarı gözleri de mavidir.

BOZDOĞAN ' DAN BİR TÜRKÜ

Pazardan aldım halı ,
Sevdiğim hurma dalı ,
Gören maşallah desin ,
Kimin var böyle yari.

Amanın da dumanın , ben neler oldum
İçmeden sarhoş oldum .

Ekin ekim yollara ,
Biçtirmedim ellere ,
Ben gizli ber yar sevdim,
Bildirmedim ellere .

Amanın da dumanın , ben neler oldum
İçmeden sarhoş oldum .

KOÇARLI'DAN BİR TÜRKÜ VE OYUN HAVASI GÜDÜŞLÜ'NÜN ÇEŞMESİ

Güdüşlü'nün çeşmesi ,
Ne hoş olur içmesi ,
Anne güzel oluyor ,
Yarle dalga geçmesi.

Bağlarım bağlarım ,
Çekirdeksiz bağlarım ,
Yarım asker olmuş ,
Onun için ağlarım.

MANİLER

Garagolda candarma
Al üzümü bandırma
Benim yarimi sorarsan
Şekerinen dondurma

Pampır gelir Aydın'dan
Garlı dağın altından
Yörük çoban ne bilir
Bu sevdanın dadından

Minarede ezan var
Ezan değil gezen var
Gündüz gelme gece gel
Gomşulardan güden var

Aşk köyün nalbandı
Gıratımı nalladı
A benim sevdiceğim
Başga göyüme dayandı

İnme kuyu derindir
Böyün hava serindir
Guyucak yansa kül olsa
Gine yarım benimdir

Minarede ezan var
Gülbahçe de gezen var
Őu Aydın'nın içinde
Gngrmedik güzel var

Evimiz var dırbızan
Gelen aylar ırmızan
Kak gidelim sevdiğim
Anan baban duymadan.

Masa üstünde bıçak
O bıçak kırılacak
Bıyıklı'dan kız olan
Cennete yazılacak

Karanfilin filizi
Kim bilir kalbimizi
İncecik rüzgar esti
Ayırdı ikimizi

Zeytin yaprağın dkmez
Muhabbet candan gitmez
Bu gözler seni gördü
Başkasına kâr etmez

Bağ a girdim zme
ubuk değdi gözüme
Benden utanan gızlar
Eleğ gersin yüzüne

Kiraz yedim tabaktan
Su iřtim bakır tasta
Bugün ne hayırlıymış
Yarı gördüm uzaktan

Portakal dilim dilim
Darılmış benim gülüm
Ben glme ne dedim
Kurusun ağızım dilim

Bir mendil işle yola
Ucunu gümüşle yolla
İçine beş incir koy
Birini dişle yolla

Su akar karnış gibi
Duralmış gümüş gibi
Ben yarimi severim
Turfanda yemiş gibi

Elmas yüzük parmakta
Çifte benler yanakta
Benim bir sevdiğim var
Şu karşiki konakta

Asmanın direkleri
Uzundur herekleri
Altın bilezik ister
O yarin bilekleri

Bir taş attım zeytine
Zeytinin irisine
Ben kendimi sakladım
Yiğidin iyisine

Dolapta sabun mu , olur
Sevdaya sabır mı , olur
Sevda çeken kızların
Tövbesi kabul mu , olur

Çift sürdüm evleyilen
Başı beyaz telliylen
Sen terle ben sileyim
Bin beş yüz çevreyilen

Şu dağın ardı musluk
Yarimden gelir ıslık
Benim yari sorarsan
Kavrulmuş taze fıstık

Dam ardın kül attım
Döndüm ardıma baktım
Merak etme sevdiğim
Bu hafta mektup attım

Tabak içinde lüle
Bayıldım güle güle
İşittim yar evlenmiş
Geçinsin güle güle

Siyah çorap giysene
Bizim eve gelsen
Ben seni seviyorum
Gözlerimden bilsene

Patlıcanım maruna
Yandım marul donuna
Yemin ettim vallahi
Keseceğim yoluna

Kuyuya bakır saldım
Gözleri çakır sandım
Çakırım şöyle dursun
Kara gözlüme yandım

Bahçede bibersin
Bilirim ki dilbersin
Sana gönül veremem
Yabancısin gidersin

Elma attım karşıya
Yuvarlandı çarşıya
Bıyıklının kızları
Biner tabak turşuya

Karanfilim üç budak
Yari öptüm şappadak
Bir daha öpmem derken
Anası geldi dıppıdak

Karanfilim tomurcuk
Tomurcağı kim yolacak
Ben askere gidince
Benim yarım kim olacak

Tane tane üzüksün
Yarım iki gözüksün
Unuttuğumu sanma
Sabah akşam gözüksün

Köprü altında arpa
Su gelir çarpa çarpa
Küçükken yar sevdim
Annemden korka korka

Karanfilin moruna
Ölüyorum uğruna
Teyze oğluna söyle
Ölüyorum uğruna

Tarlam tezek değil mi
Bağrım ezik değil mi
Yarimi eller almış
Bana yazık değil mi

Tefe vur sesi çıksın
Başından fesi çıksın
Bıyıklı'dan kız alma
Aklın başından çıksın

Bahçelerde patlıcan
Ben askere yazılcan
Askerden döndüğümde
Uzun saçlı kız alacam

EZGİLER

Bacağında gargı kamışlar
İçlerinde türlü yemişler
Sevdiğimi başgasına vermişler
Ne bilem aslı var mı sevdiğim

Ağır göçmüş yürümemiş gağnısı
Çıkmiş gitmiş veron galmış avlısı
Bakılmamış galmış bir yavrisı
Ökzülerin anası , çifte benlisi

Alat alat gara pampır yürüdü
Yürüdü de gara duman bürüdü
Dayanamam acılarına Raziye
Ciğerlerim Aydın Hastanesinde çürüdü

NİNNİLER

Boydere 'nin kuyuları
Çayır çimen kuyuları
Emir başlı dayıları
Uyu yavrum uyu ninni

Gül dalını yatak ettim
Sallanırken sabah ettim
Bülbüllere haber ettim
Ninni benim yavrum ninni

Kürklerin kabası hani
Bu çocuğun babası hani
Ninni dedim uyutamadım
Safalarla büyütemedim

Ninni gülüm ninni
Hu hu deyişler
Hak yoluna girmişler
Yedi kurban kesmişler
Arkası var mı demişler
Hu hu hu hu

TEKERLEMELER

Gağı var gagıcık var
Gagıdan gagıya fark var
Gağı olur barnak gibi
Gağı olur dırnak gibi
Germenciğin gagısınnan
Ortakların gagısının arasında
Orta barnak kadar fark var

Bin bin binbaşı
Binbaşının atları
Kiş kiş kişniyor
Arpa saman istiyor
Kilimcide çok
Kilimci kilim dokur
İçinde bülbül okur
Ah bülbül benim olsa
Biri ağa biri paşa
Al dudaklı mor dudaklı
Akşam yadim salata
Kız senin baban kerata

Oğlum Amat
Armudun dalında heybe var
Heybenin gözünde torba var
Torbanın içinde çıkın var
Çıkının içinde tarhana çorbası var
Alıp gelive de yiyelim

MASALLAR

Geleneksel halk edebiyatı ürünlerinden masal geleneği Aydın yöresinde de yaygındır. Türküler gibi anonim bir niteliği olan masallar , ağızdan ağıza değişik biçimler olarak yüzyıllar boyunca gelişmiştir.

Ayı ile Tilki

Ayı ile tilki arkadaş olmuşlar. Bir gün karar verip , birlikte tavuk yemeye gitmişler. Tilki , ağaca tırmanmış , ayı aşağıda kalmış . Tilki tavuğu yakalayıp kaçmış . Ayı da ağacın altında sabaha kadar beklemiş. Sabah olunca tilkinin kaçtığını anlamış. Birkaç gün sonra , tilkiye rastlayınca:

- Ben de seni yiyeceğim;
- Tilki de demiş ki :
- Beni yiyip de ne olacak. Dur bakalım seninle birlikte daha neler yapacağız.
- Ne yapacağı bizim oğlan?
- Üzüm yemeye gideceğiz.
- Peki gidelim.

Bunlar birlikte bağa gittmişler. Bağın dört yanı duvarla çevriliymiş, yalnız bir delik varmış. Buradan içeri girmişler, başlamışlar üzüm yemeye. Tilki , karnı doyuncaya kadar yiyince burnunun deliklerine iki tane üzüm yerleştirmiş, ayıya demiş ki .

- Bizim oğlan , bak ben doydum , burnumdan üzüm geliyor.
- Ayı da ondan geri kalmamak için daha çok yemeye başlamış, iyice şişmiş . Üzümler onun burnundan gerçekten gelmeye başlamış . Tilki delikten ışıyı çıkıp buna seslenmiş.
- Haydi biim oğlan , çık dışarı. Ben bağ sahibine haber veriyorum.

Ayı aldırmadan yemeye devam edince , tilki bağ sahibine haber vermiş. Bağ sahibi elinde sopayla koşup gelince , ayı delikten çıkıp kaçmak istemiş . Ancak yediği üzümlerle şiştiği için çıkamamış . Bağ sahibi sırtına vura vura ayıyı bağda dolaştırmış , karnındaki üzümler erimiş , ayı delikten ancak postunu soyarak , canı yanarak çıkabilmiş . bir süre sonra tilkiye rastlamış :

- Ben seni yiyeceğim!
- Tilkide demiş ki :
- Aman bizim oğlan , beni yeme ,bak birlikte çok iş yapacağız.
- Peki ne yapacağız ?
- Seninle çıra yapıp satacağız
- Peki yapıp satalım

Ayının sırtına semer vurmuş . yanlarına da balta ve tar(küçük balta) almışlar. Çıraları hazırlayıp ayının sırtına vurmuşlar . Tilki de çıkıp üstüne oturmuş , bir de sigara yakmış . Biraz sonra ,sigaranın ateşiyle çıraları tutuşmuş, kendisi de atlayıp kaçmış . Rüzgar ayının gittiği yöne doğru estiğinden , çıralar çabucak alevlenmiş. Ayı karşıdaki göle canını dar atıp ateşi söndürebilmiş. Bir süre sonra tilkiye rastlamış:

- Yeme beni , daha çok iş yapacağız .
- Ne yaparı peki?
- Kamış örüp satalım

Tar ve orakla gitmişler , kamışlar toplamışlar . dağın üstüne çıkmışlar , başlamışlar örmeye. Ayı içerden , tilki dışardan örüyorlarmış. Bitmesine az kala ayı sormuş.

- Ben nereden çıkacağım?
- Sana yer bırakacağız.

Oysa çıkış deliğini de örüp kapatmış , ayı içerde kalmış. Tilki ayıyı dağdan Yörük çadırlarının üstüne yuvarlamış . Çoban , köpekler havlaşıp koşmuşlar , ayıya saldırmışlar. Ayı güçlkle kaçabilmiş. Bir süre sonra tilkiye rastlamış:

- bu sefer seni yiyeceğim!
- Aman beni yeme koca oğlan . Seninle çok para kazanacağız , elimdeki altınları görüyorsun ya , bunları karşı gölden çıkardım .
- Peki gidip yine çıkaralım , demiş ayı .
- Gidelim , demiş tilki , şimdi sen göle girersin, sabaha kadar kıpırdamadan suyun içinde durursun , ben sesleninceye kadar beklersin . Boğazına kadar altınla dolacaksın.

Ayı da kabul etmiş. Akşamdan girip sabaha kadar suda beklemiş . Tilki sabahleyin karşıdan ayıya seslenmiş . Ayı kımıldamamış . Çünkü buz tutan su bırakmadığından ayı çıkamıyormuş. Tilki de ağaca çıkıp köpekleri çağırmış . köpekler gelip bakmışlar , buzun üstünde ayının kellesini görünce parçalamışlar , buzun üstünde ayı kellesini görünce parçalamışlar. Tilki de kurtulmuş.

ÖYKÜLER

ÇİNE (MARSYAS) ÇAYININ ÖYKÜSÜ

Aydın'dan Muğla'ya giderken , Cine ile Yatağan arasında Gökbel denilen yerde Cine Çayı (Antik çağ'daki adıyla Marsyas çayı) akar. Kayalık ve vahşi görünümlü bir dağ içinde şırıldayan bu su , adını Satyr (hiciv-söyleyen) Marsyas'tan almıştır. Marsyas bazı kaynaklarda iki borulu kavalın bulucusu olarak gösterilir; aslında bu kavalın bulucusu olan Tanrıça Athena bir gün kavalı çalarken bir dere kenarından geçiyormuş , sudaki görüntüsüne bakınca kavalı üflemek için şişirdiği yanaklarıyla çok çirkin bir görünümde olduğunu farketmiş ve kavalı hemen kaldırıp atmış, bir daha da eline almamış . İşte bu atılan kavalı Marsyas bulmuş ve çalmaya koyulmuş , o kadar kıvrak ve güzül çalıyormuş ki , dünyada bu sazdan daha iyi ses veren bir alet bulunmadığını ve kendisinin en iyi sazcu olduğunu söylemek cüretini göstermiş .

Buna çok kızan tanrı Apollon kendi çaldığı Lyra ile yarışmayı önermiş. Bu müzik yarışmasını kim kazanırsa ötekine istediği cezayı verecekmış. Yarışma önceleri baş başa gitmiş , Marsyas gerçektende kavalı çok iyi çalıyor, adeta konuşturuyormuş . Bunu gören Apollon Lyra'sını ters tutarak çalmaya başlamış. Marsyas'tan da aynı şeyi yapmasını , kavalını tersine üflemesini istemiş. Apollon Lyra'yı tersten çalarak aynı sesleri çıkardığı halde , Marsyas kavalıyla bunu becerememiş ve yarışmayı böylece kaybetmiş. Tanrı Apollon ceza olarak Marsyas'ı bir ağaca bağlatarak canlı canlı derisini yüzdürmüş , ama Apollon bu yaptığına pişman olmuş ve Marsyas'ı bir ırmak haline getirmiş . İşte Marsyas veya Gine Çayı böyle meydana gelmiştir.

Bu öyküyü betimleyen “ağaca bağlı Marsyas” heykellerinin en güzelinden biri İstanbul Arkeoloji Müzesinde’dir. Marsyas efsanesi ile ilgili olarak ünlü Frig kralı Midas’ın da adı geçer.

Apollon ile Marsyas’ın yarışmasına tanık ve hakem olan Midas, Marsyas’ın çaldığı oynak havaları daha çok beğenmiş ve bunu Apollon’a söylemiş . Tanrı , Apollon’da onun kulaklarını , müzikten anlamıyor diye eşek kulağı şekline sokmuş. İşte Midas’ın kulakları , Marsyas öyküsünün bir parçasıdır.

KARGI VAR , KARGACIK VAR

İncirliova’lı Halil Çavuş kargı olacaktı. En güzel kargılar da Gireniz köyünde Mestan Efe’de vardı. Mestan Efe’’de Mestan Efeydi hani. Maşallah , çenesi bir açıldı mıydı, itfaiye bile susturamazdı. Ama ne yapsındı Halil Çavuş..İşitmişti bir kez kargıların en güzellerinin Mestan Efe’de olduğunu...

Bindi eşeğine , vardı gitti , Gireniz köyüne . Sordu soruşturdu , Mestan Efe’yi Dutlu kahvesinde buldu.

- Efe , dedi , selamünealeyküm..
- Aleykümselam , dedi efe.
- Bize biraz gagı lazım da ..
- Veriveren bizim oğlan..

Beraberce kargıların bulunduğu dama gittiler. Ne hal ise Mestan Efe’nin ağzını bıçak açmıyordu.

Halil Çavuş:

- Yayrola Efe , bi sıkıntın mı var? Diye sordu.
- Yoo, dedi . Mestan Efe
- Dama vardılar . Kargıları ayırdılar. Ardından pazarlık başladı . Halil Çavuş :
- Sööle bakalım , bağı kaç ?
- Bi mecit (Yirmi kuruş)
- Çok dedin efe...
- İşte o zaman açıldı çenesi Mestan Efe’nin...
- Eee kaçım , dedim efe , gaagı va , gaagıcık va gaagıdan gaagiya faak va. Gaagı va beli bükülüü, gaagı va meetek gibi , gaagı va direk gibi. Elbeeli gaagısı va , Hıdıbeeli gaagası va... Gaagı va sarı saman gaagı va dersin el aman , gaagı va sopa olmaz, gaagı va tapa olmaz.... Gaagı va bayrak gibi , gaagı va baamak gibi ... Gaagı va yüklensen topu deviri , gaagıcık va yel üfürünce eğrilii... Gaagı vaa üç adam daşu , gaagıcık va sinek sinek gonunca belini gaşı , gaagı va kız güzeli, gaagıcık vaa süs güzeli ... Gaagı va denizden balina çekee , gaagıcık va insan elinden ne çekee. Gaagı va asmaya dal oluu, gaagıcık va deliksi gaval oluu. Gaagı va küttük oluu, gaagıcık va düdük oluu.
- Aman , dedi Halil Çavuş..
- Gaagı va pek yaman , gaagıcık va dersin aman aman ... Gaagı va yap şümendife yolu , gagıcık va içi hava dolu. Gaagı va bomak gibi , gaagı va yumruk gibi .

Mestan Efe devam edecekti ki , Halil Çavuş parayı verdiğiyle hemen kaçıp gitmesi bir oldu ordan ...

Mestan Efe hala ardından bağıırıyordu :

- Gagı va , gaagıcık va , gaagıdan gaagiya faak va. Gaagı va bilek gibi gaagıcık va mertek gibi ...

B-AĞIZ ÖZELLİKLERİ

Aydın ağızı , nitelik bakımından Ege bölgesi ağızlarından farklı değildir. Yumuşak (n)'saklayan bu ağız , ad çekiminde de yükleme yerine yönelme ekini kullanır. Bu ağızla konuşurken ayrıca (k)'lar (g)'ye dönüşür, (r)'ler yutulur. Ve (a)'lar, (e)'ler , (ü)ler yerine göre uzatılarak söylenir. Ayrıca , kimi yerde (e)'ler ,(a)'ya, (ç)'ler (ş)'ye dönüşür. Örneğin, bu ağızda “ağacı” yerine “ağaca” denmektedir. Ya da “senin yerine ” “seni ” , “seni” yerine de”sana ” denir.

BAZI KELİMELERİN VE DEYİMLERİN KULLANIŞI

Bene : Bana
Aş : Yemek
Çorak: Tabak
Pampir : Tren
Cavcav : Havanın sıcak zamanı
Balme : Bamyı
Haran :Tencere
İspirte : Kibrit
Sıtaratsız : Suratsız
İhi : İşte
Acasız : Ansızın
Berenarı : Şöyle-böyle
Kırk : Gık
Gürz :Güs
Beyine :Baana
Yukarı : Yokaa
Rüya :Üüya
Bir : Bi
Sonra :soona
Diyor ki :Deyokina
Saç : Saş
Asker :Asga
Merdiven : Madıman
Güvercin: Güvaacin
Ginide : Omzunda
Bısat : İç çamaşır
Canı geçmek:Şekerleme yapmak
Velesibit : Bisiklet
Mehesiz : Münasebetsiz
Gaççım : Kardeşim
Evzinme : Dert edinmek
Annacında : Karşısında
Kızan : Çocuk
Kompır : Patetes
Gelipbatı : Geliyor
Ünlüyoo : Çağırıyor
İngaston : Şakacıktan

Dalga : Isırganotu
Gabardıç : Kaba ardiş
Grep : Kumaş , yama
Halça vurmak : Göç etmek
Kayrak : Yassı taş
Keyyö : Geyik
Tapa : def
Çevrişlemek : Çevre işlemek
Nöbet : Löbat
Onlar : Onnaa
Hamal : Ammal
Gayri : Goari
Ekmeği yanında zeytin gündeliği : Bedavadan çalışmak.
Yememiş içmemiş yetiştirmiş : Başkalarına söylemiş
Ocağına incir dikmişler : Ocağını söndürmüşler
Eski hasır gerilip durur, anasının evi görülüp durur : Aslı ne olduğu belli
Paşaya kelle yetiştirmek : Çok acele etmek.
Kabuk : Gabık
Çağırıyorlar: Çaarıyola
Yiyecek : Yeycak
Oğlan : oolan

ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

- Akan çay her zaman kütük getirmez.
- Aarpadan da un olur ama yufkası açılmaz.
- Aydın çukuru , Altın çukuru,
- Aydın yaylası , incir deryası.
- Bağını dolaşan papuç parası kazanır.
- Bahar gelmeyince bülbül ötmez.
- Bağ dua değil , çapa ister.
- Boğazda bostan bitmez.
- Bulanık su , balıkçının yarı kazancıdır.
- Davulu çalan , zurnayı da çalar.
- Derler ki garibin bağrına gün doğmaz, oysa garibi günden başka yakan olmaz.
- Dış için aynasıdır.
- Ekmeğini katığına denk eden aç kalmaz.
- Gemsiz ata dizgin olmaz
- Gönülsüz köpek av avlamaz
- Herkesin yediği dişine göredir.
- Kar çiğçinin yorganıdır.
- Keyf kılığa bakmaz
- Kırılı gelir yerliyi kovar.

- Kız anadan öğrenir sofrı (baha) düzmeyi oğlan babadan öğrenir sohbet (sokak) gezmeyi
- Pis boğazla boş boğaz beladan kurtulmaz
- Sinekte bal tembelde mal aranmaz.
- Taşa tohum ekilmez.
- Temi su akar, durgun su kokar.
- Yazın ekmeksiz, kışın gömleksiz yola çıkma.
- Pekmez gibi malın olsun, sineği Koçarlı'dan gelir.
- Yılan yılanı yuta yuta evran olur
- Köpek bağırsakla bağlanmaz.

C- HALK ŞAİRİ VE OZANLARI

AŞIK ÖMER

Yaşamı üstüne bilinenler sınırlıdır. Nereli olduğı bile tartışılmalıysa da, aşağıdaki dörtlüğe göre Aydınlı olduğuna büyük olasılık gözüyle bakılmaktadır.

Sıfat'ı asılmaz beyan edelim
Bizim meskenimiz serhad ilidir
Zat'ı cemilimiz beyan edelim
Vatan'ı aslimiz aydın ilidir

Aşık Ömer'in Aydın asıllı yada doğumlu olduğı ve daha sonra Kırım'a yerleştığı sanılmaktadır. Konyalı olduğa da öne sürülür. Ayrıca şiirlerinden çok yeri dolaştığı , kimi savaşlara katıldığı anlaşılmaktadır. Yeniçeriler arasında yaygın ünü olan Aşık Ömer , daha çok bir ordu şairidir. Ama söz şairleri de onu usta belirler.

Aşık Ömer'in aruz vezniyle yazdığı şiirlerde vardır. Asıl ününü , halk şiiri tarzında yazdıklarıyla kazanmıştır. Şiirlerinde , savaş ve aşk temine yer vermiş ama daha da çok dünyayı yorumlama çabası gütmüştür :

Gam yükleri ile yükümüz tuttuk
Hicran katarının kervanıız biz
Feleğin ağusun aşında bulduk
Mihnet tekkesinin mihmanıız biz

Ey Ömer aşk ile irfan yoluyuz
Serv-i túbaların servi dalııız
Bizi sevenlerin biz de kuluyuz
Sevmiyenin şâh-u hakanııız biz

Aşık Ömer halk şiirin tüm biçimlerini şiirlerinde denemiştir. Deyiş , koşma , türkmeni, kalenderi , semai, tekerleme... Şiirlerinde seçkin benzetmeler , ustaca bir yapı akıcı bir görülür:

Kurulalı neler çekmiş
Yalan dünyaya sorsana
Nice bin türlü kan etmiş
Akan deryaya sorsana

Aşık Ömer , genel yaşam yorumu çerçevesinden özele bireysele inmeyi bilir. Güzellere ; sevgilisine olan ilgisine az çok bir felsefe katmayı sever. Günümüzde bestesiyle birlikte söylenen şu şiirinde daha bireysel boyutlu ve tensel hazzı daha çok gözetten bir yan vardır:

Ela gözlerine kurban olduğum
Yüzüne bakmayı doyamadım ben
İbret için gelmiş derler cihana
Noktadır benlerin sayamadım ben

Aşık Ömer'in ölüm tarihi 1797 ' dir. Şiirlerini sonradan Sadettin Nüzhet Ergün toplamış ve bir divan halinde yayınlanmıştır.

AŞIK ÖMERÎ :

1796 Çine doğumlu bu şairin asıl adı Adil'dir. Çine'ye yerleşmiş yörüklerdendir. Koşma , Semaî ,hiciviyeler yazmıştır . Şiirlerden çok gezdiği anlaşılmaktadır. Doğa , aşk ve yurt özlemi temelerini işlemiştir. Aşağıdaki şiirde şair Aydın İli'ni betimlemektedir.

İlimizde ırmak seller akışır
Obamızda maral geyik bakışır
Top zülfe sarı güller yakışır
Ak göğüsün üstüne tak menekşeyi

Bahçelidir ilimiz hem bağlıdır
Aşk ad ile sineciğim dağlıdır
Top zülfünün zincirine bağlıdır
Ömerî'ye bil diyam da bilmiyo

KUL MEHMET

Mehmet Paşa adıyla da anılan Kul Mehmet , hem divan hem halk şiiri tarzında başarılı örnekler vermiştir. Besteleri de vardır. Bir ara valilik de yapmıştır .

“ Kul Mehmet “ takma adıyla yaptığı Hüseyini makamındaki besteler yıllarca fasıllarda okunmuştur.

Aşağıdaki şiir günümüz de sevilen bir şarkının güfesidir:

Siyah ebrulerin duruben çatma
Gamzen oklarını âşıka atma
Sana gönül verdim beni ağlatma
Benim gözüm nûru gönlüm sürûru

Kul Mehmet , halk şiirinde de başarılı örnekler vermiştir :

Bizim ellerimiz, Aydın elleri
Çifte çifte bülbüldür dilleri
Kul Mehmet der seher yelleri
Yarın siyah zülfün böler durmayıp

VİSALİ

Asıl adı İsa'dır. II. Beyazıd devrinde saray hocalığı yaptı . Hem divan hem halk şiiri örnekleri verdi. Divan şiirlerinde bile dilinin duruluğu ve Türkçe oluşuyla dikkat çeker.

Bir şiirin başlangıç ve bitiş dizeleri:

Gözlerindir güzelim gözünü can ile seven
Göze göster gözünü gözden ırağ olma iken
.....
Gözlerin etti Visalî dilini gözden ırağı
Demedim mi göze uyup gözünü gözleme sen

KULOĞLU

Üveys paşazade olduğu söylenir. Asıl adı Mustafa olan bu şairden Evliya Çelebi de söz etmiştir. Daha çok savaş konuları işlemiş aşk temine de yer vermiştir:

Nic'olur benim halim ahvalım
Sana malûm olsun bil kara gözlüm
Cenk etmektir muradın kastın
Bana bir teselli bul kara gözlüm

KÖŞKDERELİ

Asıl adı bilinmemektedir. Köşk bucağının Köşkdere köyündendir.
18. yy'da yaşamış bir saz şairidir. Şiirleri ile Aydın'da ün yapmıştır.

Köşkdereci hemen olagör fani
Bulup dostu sen de terket düşmanı
Arif ol akıl ol çekme hüsrânı
Ne isterse özün ol ey gönül

FETHİ

18. yy'da yaşamıştır. Bozdoğanlı'dır. Asıl adı Mustafa'dır. Aşk ve doğa şiirleriyle tanınmıştır:

Düşmeyince derd-i aşka
Zevk-i derman bulamazsın
Bilmeyince ders-i aşkı
Sırr-ı irfan olamasın

D- EL SANATLARI

Aydın İli'nde sanayi ürünleri halkın isteklerini karşılamaktadır. Geleneksel el sanatlarının da varlığı sürdürülmeye çabalanmaktadır. Fabrikalaşma bunları giderek gerilemektedir. Bu , yörenin türkülerine bile yansımıştır. "Yarimin giydiği Nazilli basması" Cumhuriyetten sonra Nazilli'de ve Aydın 'da tekstil fabrikaları kurulmuştur.

Kırsal kesimlerde , geleneksel el sanatlarının ürünlerine raslanmaktadır. Türkmen ve Yörük boylarında yerleşik düzene geçmiş olanlarda bile , geleneksek el sanatları canlı örneklerle yaşamaktadır. Dokumacılık yaygındır ve çeşitli ürünler vermektedir. Yörük ve Türkmenler giysilerini geniş ölçüde el dokuması kumaştan yaparlar.

Baş örtüsünden takkeye , bürümcük gömleğe ,çuhadan ve işlemeli cepken – salvara , üç eteğe dek pek çok giyim eşyası el dokuması kumaştandır.

Giyimlerin vazgeçilmez parçası olan nakış ve işlemeler , sözgelimi yazmaların çevresindeki "Yedidağ çiçeği "oyalar, don süslemeleri , simli işlemeler apayrı bir özellik gösterir. Aydın yöresinde el dokuması , halı , kilim, heybe de yaygındır. Özellikle Türkmen ve Yörük killimleri ve heybeleri , kendine özgü nakışları ve renkleriye ünlüdür.

Aydın İli'nde ağaç işleride yaygın el sanatlarındandır. Ağızlıktan beşiğe , biblolarıdan çocuk oyuncaklarına dek birçok tahta eşya köylerde ve kentlerdeki küçük iş yerlerinde yapılmaktadır. Türkmen ve Yörükler'de beşikler yapılış güzellikleriyle de dikkati çekerler. İli'n el sanatı ürünleri , şenliklerde , kermeslerde , segilerde sergilenmekte ve geniş ilgi görmektedir. Özellikle Kuşadası bu konuda uluslar arası bir pazar niteliğindedir . Burada el dokuması kumaşlar , oya ve dantel işlemleri , tahta eşyalar yapımında toprak ve seramik eşyalar da ilgi çekerek, alıcı bulmaktadır.

E- HALK OYUNLARI

Aydın Halk Oyunları zeybek tarzındadır. Eskiden zeybek oyunlarının hemen hepsi bilinir oynanırdı . Fakat günümüzde bu oyunu oynayan pek kalmamıştır . Buna karşın okullarda yapılan çalışmalarla bu oyunlar tanıtılmakta ve genç kuşağın zeybek oyunlarından habersiz yetişmemesi ve folklor gösterileri için daha çok çaba gösterilmektedir. Günümüz gençleri , orta yaş kuşağından hatta yaşlılardan daha çok bu zeybekleri bilmekte ve oynamaktadır. Zeybekler genellikle davul zurna eşliğinde oynarlar. Zeybek oyunları ağırdır,kararlıdır,anlamlıdır,çarpıcıdır. Karakteri ise Tarihin en yoğun savaşlarına sahne olmuş yörenin ve yöre halkının karakteridir.

Erkek Zeybek Oyunları

Harmandalı, Kerimoğlu, Yörük Ali, Gerali, Abdal Havası, Kara Ali Koşması, Bayındır koşması, Kuruoğlu, Aydın Havası'dır. Bunlardan en meşhuru Harmandalı'dır.

Kadın Oyunları :

Aydın Zebeği, Harmandalı, Kerimoğlu, Yandım Ayşem, Siyah Makarada İpliğim, Pembe Grebimin Oyası, Şu Dalman'ın Dağını Duman Bürüdü, Eklemedir Koca Konak Bunların yanı sıra, diğer yörelerden girmiş oyunlarda oynanır. Bunlar ; Ege Çiftetellisi, Köroğlu, Mevlâna, Sepetçioğlu gibi oyunlardır.

Seyirlik Oyunları : Arap Oyunu, Deve Oyunu, Samıt Oyunu, Topal Oyunu.

Gencer : Aydın'ın ilçe ve bucaklarında dini bayramların ikinci gününe Gencer denir. Gencer günü daha çok çarşıya çıkmayan genç kız ve kadınların ilçe yada bucak merkezlerine gelip gezmesi, alışveriş etmesi için düzenlenmiş bir gündür. Bunun genç kızların kendilerini göstermeleri, tanıtmaları, gibi bir başka yönüde vardır.

Hıdırellez

6 Mayıs günü Hıdırellezdir. Bir gün önceden genç kızlar gelinler toplanır. Belli bir düyme yada işaret küçük bir eşya çömleğe konulur. Çömlek, gül ağacının dibine gömülür. Ve o gün erkenden kalkılır, temizlik yapılır. Bir suyun başına gidip dilek dilenir. Eski hasırlar yakılarak üstünden atlanır. Akşamdan hazırlanan çömlek çıkarılır, içerisinden çekilen işaretli eşya için yazılı yada sözlü maniler okunur, sahibine verilir.

Deve Güreşi

Aydın dolaylarının geleneksel halk eğlencesidir. Güreşler genellikle Aralık, Ocak, Şubat aylarında tertiplenmektedir. Deve güreşi, düzenleme komiteleri, güreşle ilgili olarak hakem kurulu, yeteri kadar urgancı (Deve ayırıcı) güreşen develerin ağızlarını bağlamak üzere bağcı ve kontrolcü görevlendirilirler. Davul – zurna eşliğinde yapılan deve güreşleri ayak orta, boş altı ve baş kate gerilerinde düzenlenir. Güreş esnasında rakibini yıkan, kaçırta ve ya bağırta deve galip ilan edilir. Galip develer para özellikle halı ile ödüllendirilir.

Horoz Güreşı

Horazlar kilolarına ve yaşlarına göre kendi sikletlerinde döğüşürler. Güreş süresi iki saattir. Her 15 dakikada bir dinlendirilir. Kaçan horoz güreşı kaybeder ve bir daha güreştirilmez . Galip gelen horoza başarısına göre madalya , kupa gibi ödüller verilir. Bir horoz üç haftada bir kez döğüşür. Horozlar döğüşme çağına kadar yumurta , süt, bal , pekmez ile beslenir.

F- YEMEKLERİ

Aydın yöresel yemekleri ;

Etli enginar yemeğı , Kırılı Kızartması , Haşlama et , Güveç , Yaprak Sarması , Kapama , Böğrölce yemeğı , Zeytinyağı Taze Fasülye , Etli Kuru Fasülye , Etli Kereviz, Patlıcan Gözleme , Patlıcan ağartması , Pancar Turşusu , Çingene Pilavı , Çilavhayyam pilavı , Yuvarlama , Erişte çorbası , Ev makarnası , Tarhana Çorbası , Lokma , Et toplama , Tarator, Piyaz , Keçi Tantır , Keşkek ,yöresel yemeklerdir.

Tathılar ise ; İrmik helvası , zerde , sütlaç , Aşure'dir.

KAYNAKÇALAR

- 1- **Aydın Prestij 2000** , Esnaf ve Sanatkarlar Odası Yayını
- 2- **Hüsnü Akdoğan** , Aydın , Milli Eğitim Müdürlüğü ,9 Ekim 1992
- 3- **Ozan Sağdıç** , Sanat ve Turizm Yayını , Aydın , Temmuz 1988
- 4- **Sabahattin Azazi** , Her Yönü ile Aydın , Kasım 1999 , Aydın
- 5- **Yurt Ansiklopedisi** , Anadolu Yayını , 2. Cilt , Sayfa: 1064 - 1079